

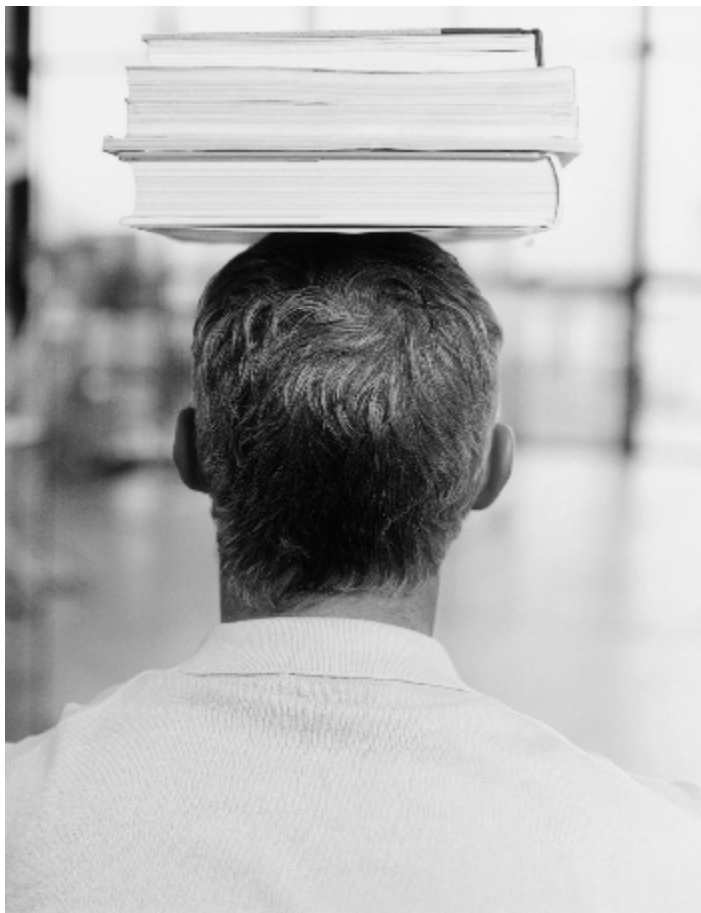
Analiza i zarządzanie ryzykiem systemów informatycznych

Wykład

Mirosław Ryba

Plan wykładu

- n **Ryzyko vs. ryzyko systemów informatycznych**
- n **Podjęcia do analizy ryzyka systemów informatycznych**
- n **Metody ilościowe – metoda Courtneya**
- n **Metody ilościowe – metoda Fishera**
- n **Metody jakościowe – MCSGRMF**
- n **Metody jakościowe – NIST SP 800-30**
- n **Standardy**
- n **Metody oparte na rywalizacji**
- n **Pytania i odpowiedzi**

Ryzyko vs. ryzyko systemów informatycznych

Pojęcia ryzyka

n Ryzyko w ujęciu subiektywnym

Ryzyko jest pewną obiektywną prawidłowością cechującą świat realny, którą jednostka subiektywnie postrzega i interpretuje, i wyrażana jest poprzez niepewność wystąpienia określonych skutków stanu natury

n Ryzyko w ujęciu psychologicznym

Ryzyko jest stanem umysłu człowieka, jeżeli stan umysłu się zmieni, to zmieni się również ryzyko. Ryzyko istnieje o tyle, o ile podmiot ma świadomość istnienia ryzyka

n Ryzyko z perspektywy szacowania przyszłości

Ryzyko jest niepewnością przewidywania zdarzeń w przyszłości, wynikającą z niepełności i niedokładności danych statystycznych, na podstawie których dokonuje się szacowania przyszłości

Pojęcia ryzyka – cd.

n Ryzyko w ujęciu projektowym

Ryzyko to skumulowany efekt prawdopodobieństwa niepewnych zdarzeń, które mogą korzystnie lub niekorzystnie wpływać na realizację projektu

n Ryzyko w rozumieniu IIA (*ang. The Institute of Internal Auditors*)

Ryzyko jest niepewnością, co do możliwości wystąpienia zdarzenia mogącego mieć negatywny wpływ na osiągnięcie celów danej organizacji

n Ryzyko w rozumieniu ISACA (*ang. Information Systems Audit and Control Association*)

Ryzyko jest możliwością wystąpienia zdarzenia, które będzie miało niepożądany wpływ na daną organizację i jej systemy informatyczne

Klasyfikacja ryzyka

n Podział przedmiotowy:

- ryzyko subiektywne (przewidywania decydentów w organizacji)
- ryzyko właściwe (na przykład wystąpienie jakiegoś zdarzenia losowego, czy też klęski żywiołowej)
- ryzyko obiektywne (zdarzenia, których nie da się przewidzieć)

n Podział rodzajowy:

- ryzyko stałe (występuje ciągle w całym systemie)
- ryzyko zmienne (może ono występować okresowo)

Ryzyko systemów informatycznych

n **Ryzyko systemów informatycznych**

Ryzyko systemów informatycznych to zagrożenie, iż technologia informatyczna stosowana w danej organizacji (niezależnie od jej rodzaju i skali działalności) :

- nie spełnia wymogów biznesowych
- nie zapewnia odpowiedniej integralności, bezpieczeństwa oraz dostępności danych
- nie została odpowiednio wdrożona i nie działa zgodnie z założeniami

n **Ryzyko systemów informatycznych w ujęciu PN–I–13335–1:1999**

Ryzyko systemów informatycznych jest zbiorczą miarą prawdopodobieństwa i wagi sytuacji, w której dane zagrożenie wykorzystuje określoną słabość, powodując stratę lub uszkodzenie aktywów systemu, a zatem pośrednią lub bezpośrednią szkodę dla organizacji

Atrybuty bezpieczeństwa

- n Atrybuty bezpieczeństwa informacji:
 - **poufność** (*ang. confidentiality*)
 - **integralność** (*ang. integrity*)
 - **dostępność** (*ang. availability*)

Atrybuty bezpieczeństwa – poufność

n Poufność według standardu BS 7799 / ISO/IEC 17799

Poufność to zapewnienie, że informacja jest dostępna jedynie osobom upoważnionym

n Podatność według ISO/IEC TR 13335–1 / PN-13335-1

Poufność to właściwość zapewniająca, że informacja nie jest udostępniana lub ujawniana nieautoryzowanym osobom, podmiotom lub procesom

n Poufność według ITSEC (*ang. Information Technology Security Evaluation Criteria*)

Poufność to ochrona przed nieautoryzowanym pozyskaniem informacji

Atrybuty bezpieczeństwa – integralność

n **Integralność według standardu BS 7799 / ISO/IEC 17799**

Integralność jest zapewnieniem dokładności i kompletności informacji oraz metod jej przetwarzania

n **Integralność według ISO/IEC TR 13335–1 / PN-13335-1**

Integralność danych to właściwość zapewniająca, że dane nie zostały zmienione lub zniszczone w sposób nieautoryzowany

Integralność systemu to właściwość zapewniająca, że system realizuje swoją zamierzoną funkcję w nienaruszony sposób, wolny od nieautoryzowanej, celowej lub przypadkowej manipulacji

n **Integralność według ITSEC (*ang. Information Technology Security Evaluation Criteria*)**

Integralność to ochrona przed nieautoryzowaną modyfikacją informacji

Atrybuty bezpieczeństwa – dostępność

n Dostępność według BS 7799 oraz ISO/IEC 17799

Dostępność to zapewnienie, że osoby upoważnione mają możliwość wykorzystania informacji i związanych z nią aktywów wtedy, gdy jest to potrzebne

n Dostępność według ISO 7498–2

Dostępność to właściwość bycia możliwym do wykorzystania na żądanie, w założonym czasie, przez autoryzowany podmiot

n Dostępność według wytycznych rządu kanadyjskiego

Dostępność to możliwość dostępu do systemów, programów, usług i informacji dla uprawnionych użytkowników, kiedy zachodzi taka konieczność i bez zbędnej zwłoki

n Dostępność według ITSEC

Dostępność to ochrona przed nieautoryzowaną odmową udostępnienia informacji lub zasobu

Ryzyko systemów informatycznych z perspektywy audytu.

- n **Ryzyko audytu R_A (ang. *Audit Risk*)**

$$R_A = R_W * R_K * R_D$$

- n **Ryzyko wewnętrzne R_W (ang. *Inherent Risk*)**

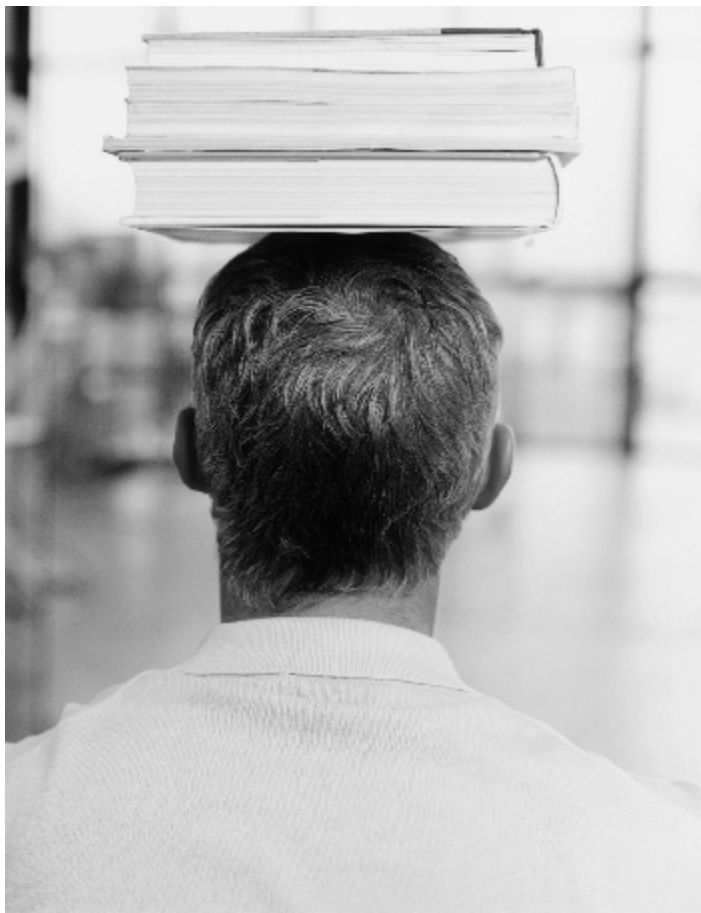
Ryzyko wewnętrzne jest to podatność na wystąpienie istotnego błędu, który sam lub w połączeniu z innymi błędami, przy braku odpowiednich kontroli wewnętrznych, będzie miał istotny wpływ na analizowany obszar

- n **Ryzyko kontroli R_K (ang. *Control Risk*)**

Ryzyko kontroli jest to ryzyko polegające na braku możliwości uniknięcia lub wykrycia i skorygowania błędu we właściwym czasie przez system kontroli wewnętrznej

- n **Ryzyko detekcji R_D (ang. *Detection Risk*)**

Ryzyko detekcji jest ryzykiem polegającym na tym, iż analityczne procedury audytowe nie ujawnią błędu, który sam lub w połączeniu z innymi błędami będzie miał istotny wpływ na analizowany obszar

Podjęcia do analizy ryzyka systemów informatycznych

Metody ilościowe

- n **Metody ilościowe** (*ang. quantitative*) – to metody, w ramach których próbuje się skwantyfikować i wyrazić liczbowo, na podstawie danych statystycznych, wielkość potencjalnych strat, prawdopodobieństwo ich wystąpienia, a w efekcie poziom występujących ryzyk

- n Przykłady metod ilościowych:
 - metoda Courtneya
 - metoda Fishera
 - metoda Parkera

Metody jakościowe

- n **Metody jakościowe** (*ang. qualitative*) – to metody bazujące na ocenie zagrożeń, poziomu ryzyka i płynących z tego ewentualnych strat, na podstawie znajomości analizowanych zagadnień, doświadczenia i intuicji osoby oceniającej

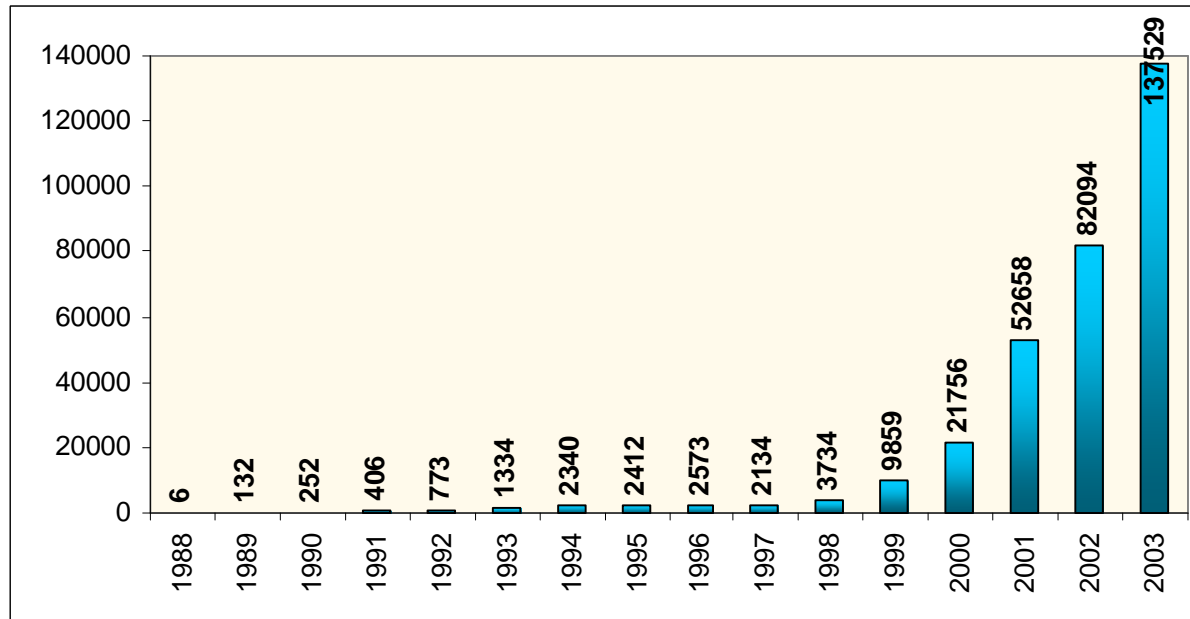
- n Przykłady metod jakościowych:
 - The Microsoft Corporate Security Group Risk Management Framework
 - NIST SP 800-30
 - Simple Technique for Illustrating Risk – STIR
 - Facilitated Risk Analysis Process – FRAP

Standardy

- n Wprowadzenie standardów bezpieczeństwa ma na celu określenie i upowszechnienie wskazówek i rekomendacji dotyczących zarządzania ryzykiem oraz mechanizmów kontrolnych stanowiących najlepsze praktyki.
- n Przykłady standardów bezpieczeństwa:
 - norma BS 7799 / ISO 17799
 - norma ISO/IEC TR 13335 / PN-I-13335-1
 - Standard Australijski – AS/NZS 4360:1999
 - Wytyczne Rządu Kanadyjskiego – metoda Threat and Risk Assessment – TRA

Metody oparte na rywalizacji

- n Koncepcja metod opartych na rywalizacji (*ang. competitive methods*) jest próbą uzależnienia wynikowej wielkości ryzyka systemów informatycznych od zachowań i predyspozycji ludzkich

Incydent to grupa niepożądanych zdarzeń posiadających wspólną przyczynę

Ilość incydentów zgłoszonych do CERT/CC* w latach 1988 – 2003

*Computer Emergency Response Team Coordination Center

Metody ilościowe – metoda Courtney

Sposób wyznaczania ryzyka wg. Courtney'a

n **Koncepcja ryzyka wg. Courtney'a**

$$R = P \cdot C$$

- P – prawdopodobieństwo wystąpienia określoną ilość razy z ciągu roku, zdarzenia powodującego stratę dla organizacji
- C – strata dla danej organizacji będąca wynikiem pojedynczego wystąpienia zdarzenia powodującego stratę

n **ALE (ang. Annual Loss Exposure)** – oczekiwana roczna strata – wartość przewidywanych średnich rocznych strat wynikłych z wykorzystania podatności danego systemu informatycznego

$$ALE = \frac{10^{f+i-3}}{3}$$

- f – indeks określający szacowaną częstotliwość wystąpienia zdarzenia powodującego stratę
- i – indeks określający szacowaną wysokość straty spowodowanej wystąpieniem zdarzenia powodującego tą stratę

Sposób wyznaczania ryzyka wg. Courtney'a – cd.

Prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia	Wartość parametru f	Rząd wielkości szacowanej straty	Wartość parametru i
raz na 300 lat	1	10 PLN	1
raz na 30 lat	2	100 PLN	2
raz na 3 lata	3	1 000 PLN	3
raz na 100 dni	4	10 000 PLN	4
raz na 10 dni	5	100 000 PLN	5
raz na dzień	6	1 000 000 PLN	6
10 razy dziennie	7	10 000 000 PLN	7
100 razy dziennie	8	100 000 000 PLN	8
1000 razy dziennie	9	1 000 000 000 PLN	9

Grupy zagrożeń wg. Courtneya

- n Przypadkowe ujawnienie danych
- n Przypadkowa modyfikacja danych
- n Przypadkowe usunięcie danych
- n Celowe ujawnienie danych
- n Celowa modyfikacja danych
- n Celowe usunięcie danych

Metody ilościowe – metoda Fishera

Metoda Fishera

- n Metoda Fishera [1984] jest rozwinięciem metody Courtney'a w kompletną metodykę projektowania rozwiązań bezpieczeństwa systemów informatycznych
- n W celu prawidłowego zastosowania metody Fishera wymagane jest, aby w danej organizacji była wprowadzona polityki bezpieczeństwa
- n Proces zarządzania ryzykiem systemów informatycznych według Fishera:
 - Faza 1 – Zebranie informacji
 - Faza 2 – Identyfikacja zagrożeń
 - Faza 3 – Ocena ryzyka
 - Faza 4 – Projektowanie mechanizmów kontrolnych
 - Faza 5 – Ocena ekonomicznej opłacalności mechanizmów

Faza 1 – Zebranie informacji

n Zadania

- identyfikacja i klasyfikacji zasobów systemów informatycznych
- zebranie informacji o zasobach systemów informatycznych podlegających dalszej analizie

Faza 2 – Identyfikacja zagrożeń

- n Proces mapowania zagrożeń (6 grup zagrożeń Courtneya) na 11 punktów kontrolnych Fishera
- n Punkty kontrolne Fishera (*ang. data exposure control points*):
 - *Pozyskiwanie danych* – manualne tworzenie i transport danych
 - *Przekazywanie danych* – manualne wprowadzanie danych źródłowych do systemu informatycznego
 - *Zmiana formy danych* – konwersja danych źródłowych na maszynowe
 - *Transport danych (wejściowych)* – przesyłanie danych maszynowych
 - *Odbiór danych* – odbiór lub przechowywanie danych w systemie informatycznym
 - *Przetwarzanie danych* – wykonywanie programu (obliczenia lub operacje na danych)
 - *Przygotowywanie danych (wyjściowych)* – przeniesienie danych na taśmy, dyski, wydruki
 - *Migracja danych* – migracja danych poza systemem informatycznym
 - *Transport danych (wyjściowych)* – transmisja danych (elektroniczna lub manualna) do użytkowników końcowych
 - *Użytkowanie danych* – wykorzystywanie i przetwarzanie danych przez użytkownika
 - *Usuwanie danych* – usunięcie danych z systemu informatycznego po ich wykorzystaniu

Faza 3 – Ocena Ryzyka

- n Wyznaczenie poziomu ryzyka z wykorzystaniem aparatu Courtneya

$$R = P \cdot C$$

- P – prawdopodobieństwo wystąpienia określoną ilość razy z ciągu roku, zdarzenia powodującego stratę dla organizacji
- C – strata dla danej organizacji będąca wynikiem pojedynczego wystąpienia zdarzenia powodującego stratę

Faza 4 – Projektowanie mechanizmów kontrolnych

- n Grupy mechanizmów kontrolnych:
 - **prewencyjne** (*ang. preventive*)
 - **detencyjne** (*ang. detective*)
 - **korekcyjne** (*ang. corrective*)

- n W wyniku Fazy 4, do każdego zidentyfikowanego ryzyka powinien zostać dobrany odpowiedni mechanizm kontrolny

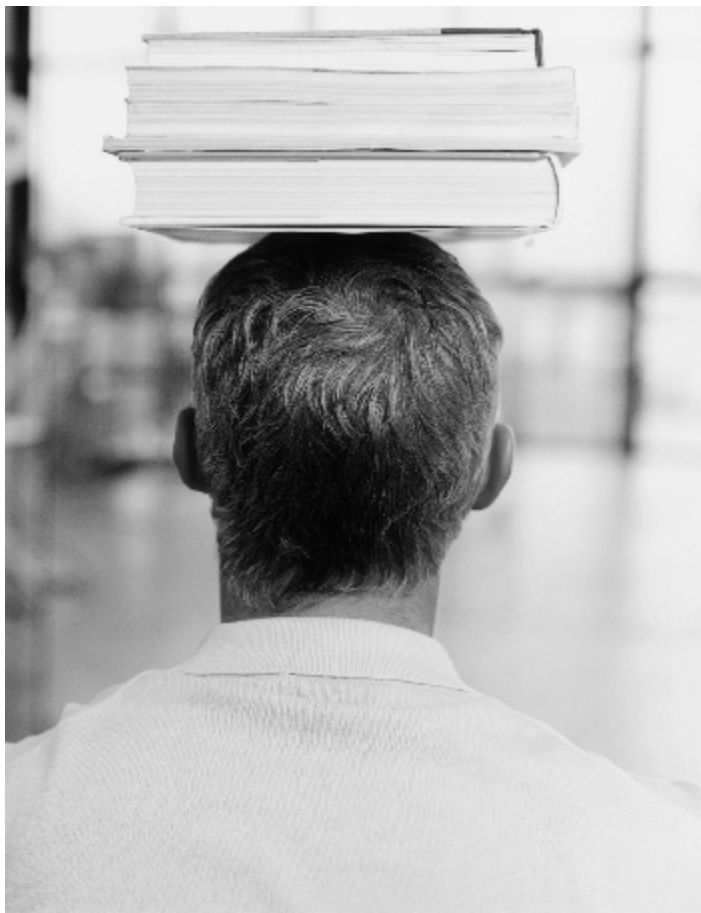
- n Poziom dobieranych zabezpieczeń powinien być adekwatnych do potrzeb – do poziomu ryzyka oraz wartości zasobów

Faza 5 – Ocena ekonomicznej opłacalności mechanizmów

- n Urealnienie biznesowe zidentyfikowanych mechanizmów z wykorzystaniem wskaźnika ROI (*ang. Return on Investment*)

$$\text{ROI} = \frac{\text{zysk operacyjny w danym okresie}}{\text{wartość zainwestowanego kapitału}}$$

- n Wyznaczona wielkość ryzyka dla poszczególnych mechanizmów kontrolnych interpretowana jest jako zysk operacyjny
- n Szacowany koszt mechanizmu kontrolnego traktowany jest jako wartość inwestowanego kapitału
- n Kadra zarządzająca podejmuje decyzję, które mechanizmy kontrolne wdrożyć uwzględniając:
 - maksymalny akceptowalny poziom ryzyka
 - minimalny akceptowalny poziom ROI

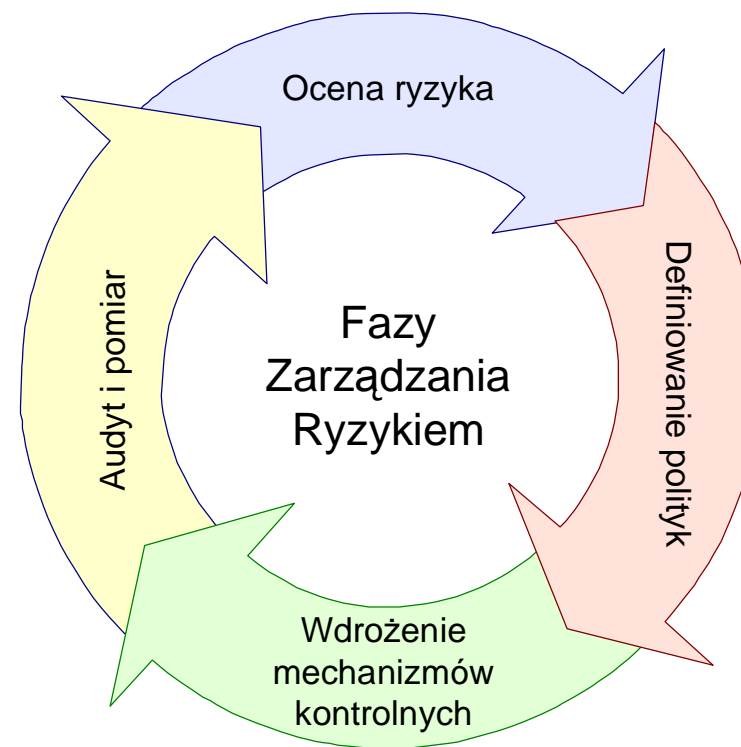

**Metody jakościowe –
metodyka Microsoftu**

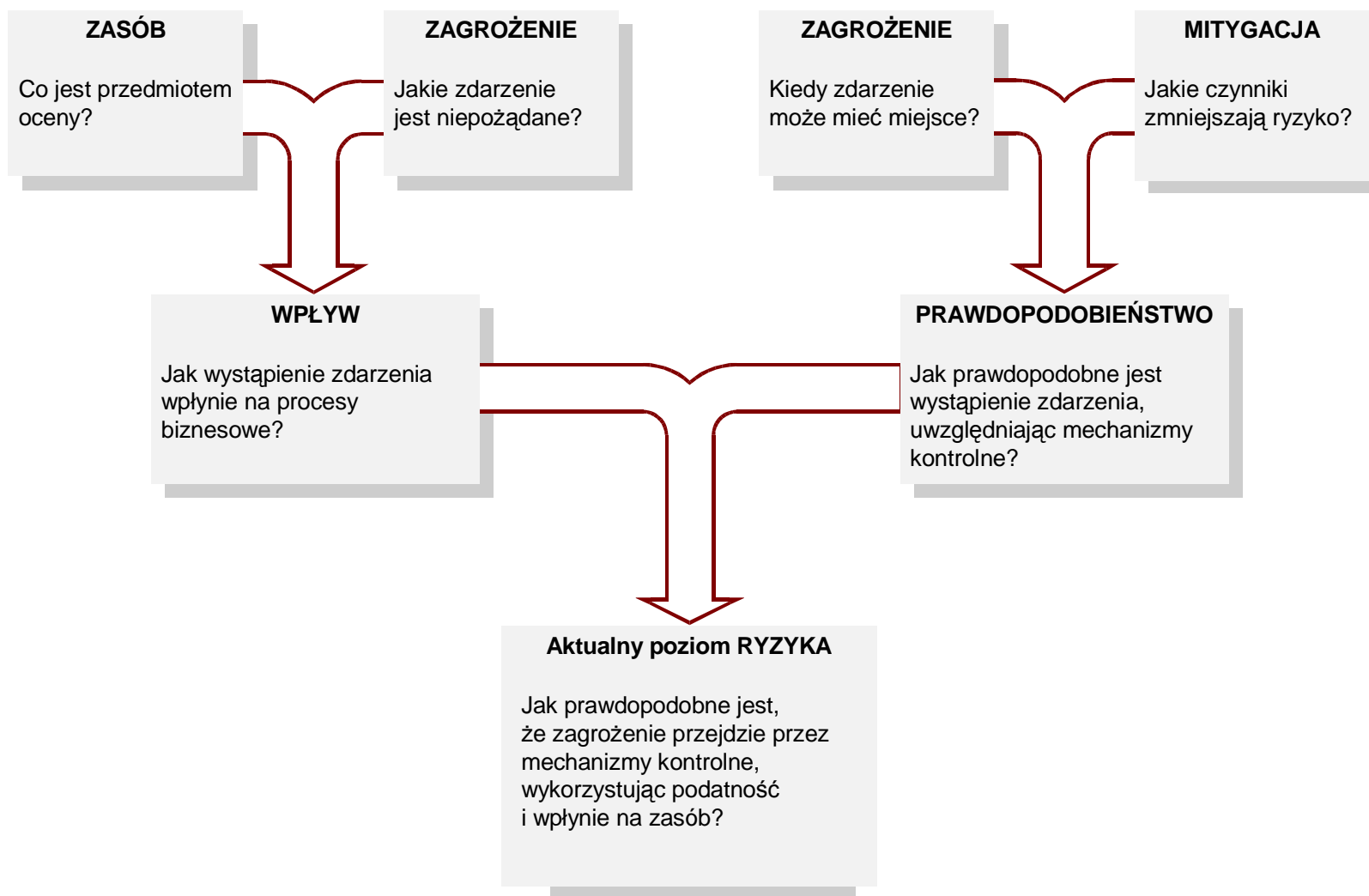
**The Microsoft Corporate
Security Group Risk
Management Framework**

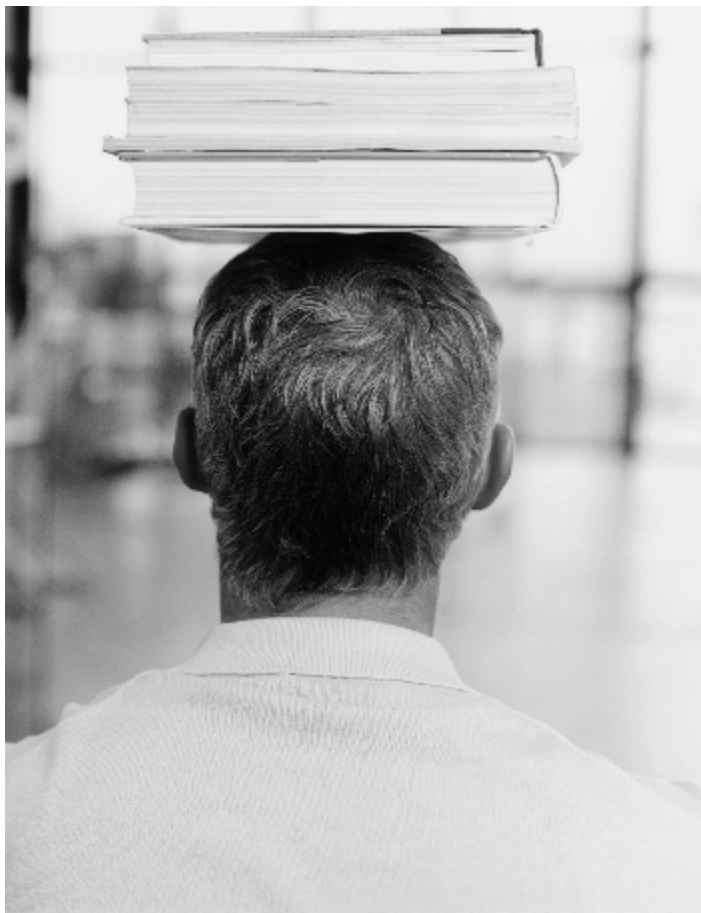
MCSGRMF – Etapy procesu

- n Ocena ryzyka
- n Definiowanie polityk
- n Wdrożenie mechanizmów kontrolnych
 - ludzie, proces i technologia
 - analiza nakładów i wyników
(*ang. cost/benefit analysis*)
- n Audyt i pomiar
 - monitorowanie, audyt, pomiar i kontrola środowiska z perspektywy efektywności rozwiązań

MCSGRMF – Ocena ryzyka

Metody jakościowe – NIST SP 800-30

NIST SP 800–30 – Koncepcja metodyki

- n Metodyka opracowana przez **National Institute of Standards and Technology**
- n Special Publication 800–30 – **Risk Management Guide for Information Technology Systems**
- n Metodyka definiuje proces zarządzania ryzykiem systemów informatycznych w odniesieniu do całego cyklu życia systemu SDLC (*ang. System Development Life Cycle*)
- n Etapy procesu zarządzania ryzykiem systemów informatycznych wg NIST SP 800–30:
 - ocena ryzyka (9 kroków)
 - ograniczanie ryzyka
 - monitorowanie i reagowanie na zmiany

Faza I – Ocena ryzyka

- n (1) Wybór systemów objętych oceną, określenie zakresu oceny oraz zgromadzenie informacji dotyczących wybranych systemów
- n (2) Identyfikacja i stworzenie kompletnej listy zagrożeń odnoszących się do systemów informatycznych objętych przeprowadzaną oceną ryzyka
- n (3) Identyfikacja i stworzenie kompletnej listy podatności w objętych oceną systemach informatycznych, które mogą zostać wykorzystane przez zidentyfikowane uprzednio zagrożenia
- n (4) Analiza zaimplementowanych bądź planowanych mechanizmów kontrolnych i zabezpieczających mających na celu minimalizację istotności potencjalnych zidentyfikowanych zagrożeń bądź ich całkowitą eliminację
- n (5) Określenie prawdopodobieństw wykorzystania podatności przez zidentyfikowane źródła zagrożeń. Prawdopodobieństwa te powinny być określone w trzystopniowej skali jako:
 - wysokie (1,0)
 - średnie (0,5)
 - niskie (0,1)

Faza I – Ocena ryzyka – cd.

- n (6) Analiza i określenie wpływu na system, dane i organizację, faktu wykorzystania podatności systemu informatycznego (obniżenia integralności, dostępności i poufności) – wielkość wpływu określona jest w trzystopniowej skali jako:

- wysoki (100)
- średni (50)
- niski (10)

- n (7) Wyznaczenie za pomocą macierzy „poziomu ryzyka” (*ang. Risk – Level Matrix*), całkowitego ryzyka dla zidentyfikowanych zagrożeń. Na podstawie macierzy określany jest poziom całkowitego ryzyka dla każdego ze zidentyfikowanych zagrożeń jako:

- wysoki – dla iloczynu z przedziału (50 , 100]
- średni – dla iloczynu z przedziału (10 , 50]
- niski – dla iloczynu z przedziału [1 , 10]

	niski (10)	średni (50)	wysoki (100)
wysoki (1,0)	Niski 10 x 1,0 = 10	Średni 50 x 1,0 = 50	Wysoki 100 x 1,0 = 100
średni (0,5)	Niski 10 x 0,5 = 5	Średni 50 x 0,5 = 25	Średni 100 x 0,5 = 50
niski (0,1)	Niski 10 x 0,1 = 1	Niski 50 x 0,1 = 5	Niski 100 x 0,1 = 10

Faza I – Ocena ryzyka – cd.

- n (8) Opracowanie z uwzględnieniem istniejących ograniczeń technologicznych, organizacyjnych i finansowych, rekomendacji dla mechanizmów kontrolnych i zabezpieczających oraz innych rozwiązań mających na celu minimalizację ryzyka systemów informatycznych do poziomu akceptowalnego przez organizację bądź jego całkowitą eliminację
- n (9) Przygotowanie dokumentacji wyników przeprowadzonej oceny ryzyka systemów informatycznych w postaci oficjalnego raportu, którego odbiorcami jest kadra zarządzająca

Faza II – Ograniczenie ryzyka

- n Priorytetyzacja, ocena i implementacja mechanizmów kontrolnych i zabezpieczających zarekomendowanych w ramach procesu oceny ryzyka (Faza I)
- n Mechanizmy kontrolne i zabezpieczające definiowane są w podziale na mechanizmy:
 - **wspomagające** (*ang. support controls*) – mechanizmy podstawowe, wykorzystywane przez inne mechanizmy (np. jednoznaczna identyfikacja użytkowników, zarządzanie kluczami publicznymi)
 - **prewencyjne** (*ang. prevent controls*) – mające za zadanie zapobieganie występowaniu incydentów naruszających bezpieczeństwo
 - **detekcyjno–naprawcze** (*ang. detect and recover controls*) – wykrywające zaistniałe incydenty i minimalizujące ich skutki
- n **Ryzyko szcztkowe** (*ang. residual risk*) – ryzyko pozostałe po implementacji nowych lub rozszerzeniu istniejących mechanizmów kontrolnych i zabezpieczających

Faza II – Ograniczenie ryzyka – postępowanie z ryzykiem

- n **Przejęcie ryzyka** (*ang. Risk Assumption*) – akceptacja potencjalnego ryzyka i kontynuacja operacyjnego wykorzystania systemu IT lub implementacja mechanizmów kontrolnych obniżających poziom ryzyka do akceptowalnego poziomu
- n **Unikanie ryzyka** (*ang. Risk Avoidance*) – unikanie ryzyka poprzez eliminację jego przyczyn i/lub konsekwencji (np. ograniczenie funkcjonalności lub wyłączenie systemu w przypadku rozpoznania symptomów – niedopuszczenie do wystąpienia straty)
- n **Ograniczanie ryzyka** (*ang. Risk Limitation*) – ograniczenie ryzyka poprzez implementację mechanizmów kontrolnych ograniczających wpływ zagrożeń wykorzystujących podatności
- n **Planowanie ryzyka** (*ang. Risk Planning*) zarządzanie ryzykiem poprzez stworzenie planu ograniczanie ryzyka uwzględniającego priorytetyzację, implementację i utrzymanie zabezpieczeń i mechanizmów kontrolnych
- n **Poznanie i akceptacja ryzyka** (*ang. Research and Acknowledgment*) – obniżenie ryzyka straty poprzez poznanie występujących podatności oraz opracowanie mechanizmów kontrolnych ograniczających dane podatności
- n **Przeniesienie ryzyka** (*ang. Risk Transference*) – przeniesienie ryzyka poprzez wykorzystanie źródeł kompensacji ewentualnych strat (np. wykupienie ubezpieczenia)

Faza III – Monitorowanie i reagowanie na zmiany

- n Faza wynika ze zmienności środowiska teleinformatycznego mogącej prowadzić do:
 - powstawania nowych ryzyk
 - ponownego wystąpienia ryzyka, które zostało uprzednio ograniczone

- n Pożądane cechy procesu:
 - zaangażowanie wyższej kadry zarządzającej
 - pełne wsparcie działu IT
 - wiedza i doświadczenie członków zespołu dokonującego analizy pojawiających się zagrożeń i ryzyk
 - świadomość pracowników
 - ciągła ocena poziomu ryzyka

Standardy

Wybrane standardy związane z ryzykiem systemów informatycznych

- n **W myśl normy PN–I–13335–1 warunkiem uznania systemu informatycznego za bezpieczny jest spełnienie następujących atrybutów bezpieczeństwa:**
 - **poufności**, co oznacza ochronę przed ujawnieniem informacji nieuprawnionemu odbiorcy
 - **integralności**, co oznacza ochronę przed modyfikacją lub zniekształceniem aktywów informacyjnych przez osobę nieuprawnioną
 - **dostępności**, co oznacza gwarancję uprawnionego dostępu do informacji przy zachowaniu określonych rygorów czasowych
 - **rozliczalności**, co oznacza określenie i weryfikowanie odpowiedzialności za działania, usługi i funkcje realizowane za pośrednictwem systemu informacyjnego
 - **autentyczności**, co oznacza weryfikację tożsamości podmiotów lub prawdziwość aktywów systemu informacyjnego
 - **niezawodności**, co oznacza gwarancję odpowiedniego zachowania się systemu informacyjnego i otrzymanych wyników

Metody oparte na rywalizacji

Koncepcja Marcello

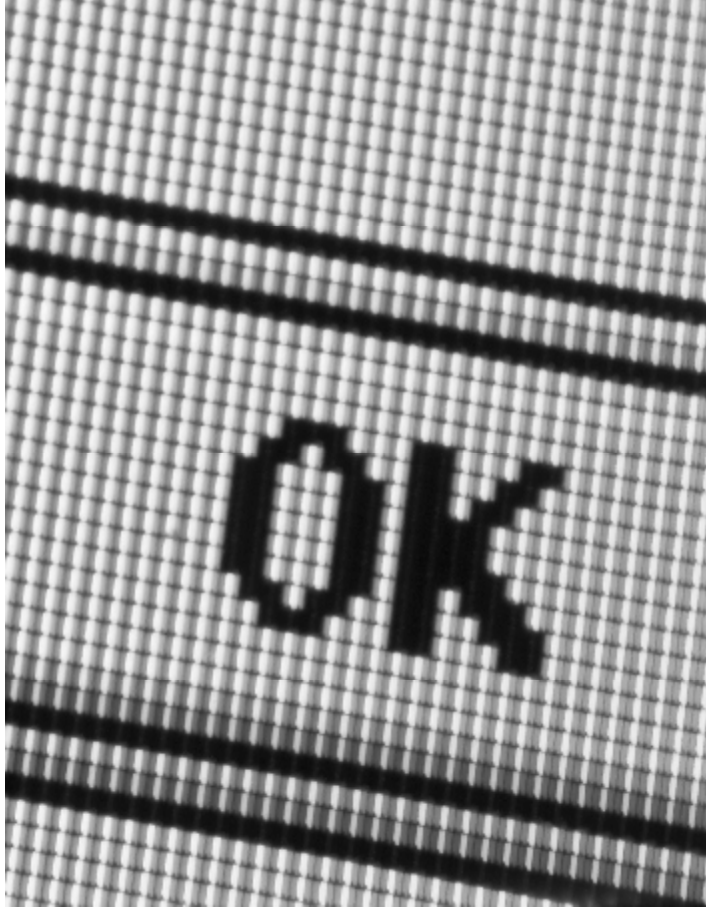
n **Formuła Marcello:**

$$R = q^2 \cdot \Psi \cdot \frac{1}{t^2} \cdot F$$

- q – poziom wiedzy atakującego o atakowanym systemie
- Ψ – stosunek skłonności do ryzyka strony broniącej do strony atakującej
- $\frac{1}{t}$ – poziom nieznajomości systemu przez atakującego
- F – poziom przekonania o sukcesie strony atakującej

Metodyka OPSEC

- n **Metodyka Operations Security – OPSEC**, opublikowana została w USA w postaci dyrektywy National Security Decision Directive NSDD 298 z dnia 22 stycznia 1988
- n **Proces OPSEC**, prowadzący do oszacowania poziomu ryzyka, powinien przebiegać według następującego schematu:
 - identyfikacja zasobów mogących być potencjalnym celem stron atakujących
 - analiza zagrożeń – identyfikacja stron atakujących, celów ich działań, intencji, wiedzy i możliwości
 - analiza podatności – badanie czynników, jakie mogą doprowadzić do przełamania zabezpieczeń systemu informatycznego poprzez wykorzystanie jego słabości
 - oszacowanie ryzyka – wycena efektów potencjalnego wykorzystania podatności systemu oraz przeprowadzenie analizy nakładów i wyników (*ang. cost–benefit analysis*) możliwych działań naprawczych
 - identyfikacja i wdrożenie stosownych zabezpieczeń

Pytania i odpowiedzi